

СТАН РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ КЕРІВНИКІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДО УПРАВЛІННЯ ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті представлено результати теоретичного аналізу стану розробки проблеми формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками в системі післядипломної педагогічної освіти. Проведено аналіз дослідження для виявлення ступеню практичного вирішення означеної проблеми під час курсової перепідготовки та в межах міжтестастаційного періоду. Визначено переважачі форми підвищення кваліфікації, організаційні форми та методи навчання для успішного формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: управління педагогічними працівниками, психологічна готовність, керівники освітніх організацій, післядипломна освіта, форма підвищення кваліфікації, організаційна форма, методи навчання.

Постановка проблеми. Підвищення якості освіти стало ключовим питанням у реформуванні освітньої системи України. Одним із важливих напрямів вирішення означеної проблеми є успішна діяльність освітніх організацій, яка залежить від правильно визначеної стратегії розвитку освітньої організації за рахунок вчасного врахування соціально-економічних змін, які відбуваються в суспільстві, та впровадження новітніх освітніх технологій у навчально-виховний процес.

Розвиток сучасної системи освіти також потребує оновлення концептуальних засад педагогічної діяльності. Не викликає сумніву, що професіоналізм педагогічних працівників має вирішальне значення для досягнення успіху в реалізації освітніх змін, забезпеченні якості навчального процесу тощо. Необхідно зазначити, що рівень особистісно-професійного вдосконалення та зростання педагогічних працівників у першу чергу залежить від психологічної готовності керівників успішно здійснювати процес управління педагогічними працівниками в освітніх організаціях. Саме тому проблема формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками в системі післядипломної педагогічної освіти є актуальною та потребує детального вивчення.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз та провести дослідження стану розробки проблеми формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками в системі післядипломної освіти.

Результати теоретичного дослідження. На основі аналізу наукової літератури можна стверджувати, що останнім часом значна кількість досліджень присвячена вивченню психологічної готовності керівників освітніх організацій до окремих напрямів управлінської діяльності, які можна об'єднати у такі блоки:

1) психологічна готовність керівників освітніх організацій до управління освітньою організацією в цілому, а саме визначення змісту та структури загальної психологічної готовності керівників закладів середньої освіти до управління (Л. М. Карамушка) [5]; розвиток психологічної компетентності керівника сучасної освітньої установи (І. В. Сингаївська) [17]; формування психологічної компетентності менеджерів освіти до управління змінами в освітніх організаціях (В. М. Івкін) [4]; підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до впровадження профільного навчання (Н. Б. Ларіна) [9]; психологічні засади підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до прогностичної діяльності (Д. В. Прасол) [14]; психологічна підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування позитивного іміджу освітньої організації (М. В. Фадеева) [19] та ін.;

2) психологічна готовність керівників освітніх організацій до певного напряму власне управлінської діяльності, а саме психологічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управлінського спілкування (О. В. Брюховецька) [2]; формування психологічної готовності керівників закладів середньої освіти до прийняття управлінських рішень (О. О. Тополенко) [18]; психологічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування

організаційної культури школи (Ж. В. Серкіс) [16]; психологічна підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до взаємодії зі шкільною психологічною службою (І. М. Овдієнко) [12] та ін.;

3) психологічна готовність керівників освітніх організацій до вирішення певних труднощів у процесі взаємодії, а саме формування психологічної готовності заступника директора школи до взаємодії з учителями в умовах конфлікту (Т. М. Дзюба) [3]; психологічна підготовка керівників освітніх організацій до попередження професійних криз (А. С. Москальова) [11] та ін.

Аналітичний огляд наукових досліджень свідчить про те, що розкрито ряд питань щодо психологічної підготовки керівників освітніх організацій до певних напрямів управлінської діяльності в системі післядипломної педагогічної освіти, а саме соціально-психологічні проблеми особистісного розвитку керівників закладів середньої освіти у процесі підвищення кваліфікації (О. І. Бондарчук) [1]; формування психологічної культури керівників загальноосвітніх шкіл у системі післядипломної освіти (Г. М. Кот) [6]; розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу у процесі підвищення кваліфікації (С. В. Королюк) [7]; розвиток професійних умінь керівника школи у системі післядипломної освіти (Л. А. Пермінова) [13]; особливості формування мотивації професійного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів в умовах очно-дистанційного навчання (Д. Б. Рождественська) [15] та ін.

Що ж до проблеми формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками в системі післядипломної педагогічної освіти, то вона раніше не вивчалася і потребує детального вивчення.

Переходячи до вивчення ступеню практичного вирішення означеної проблеми, слід зазначити, що в системі післядипломної педагогічної освіти психологічна підготовка керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками відбувається шляхом курсової перепідготовки та в межах міжтестастійного періоду.

Відповідно до курсової перепідготовки керівників освітніх організацій на курсах підвищення кваліфікації керівних кадрів на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти нами було проаналізовано навчальні програми, основні форми підвищення кваліфікації, організаційні форми та методи навчання.

Так, аналіз навчальних планів підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти дає підстави констатувати той факт, що в даних планах лише виокремлено навчальну дисципліну "Психологія управління", яка складає приблизно 5-10% від загального обсягу навантаження. Додаткове проведення опитування педагогічних працівників, які викладають вищезазначену дисципліну показує, що змістовне наповнення визначають самі викладачі на свій розсуд. Це дозволяє зробити припущення про те, що керівники освітніх організацій під час проходження курсів підвищення кваліфікації отримують знання, які носять фрагментарний характер. Щодо проблеми формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками то результати дослідження показують, що даній проблемі не приділяли уваги взагалі.

Стосовно аналізу основних форм підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти слід зазначити, що існують такі форми, як очна, очно-дистанційна (стандартна очно-дистанційна форма, очно-дистанційна за кредитно-модульною системою, проблемно-тематичні курси за очно-дистанційною формою), експрес-курси, дистанційна, накопичувальна.

Детальний аналіз основних форм підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій показав, що в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти переважають очна та очно-дистанційна форми. Необхідно відмітити той факт, що, з одного боку, розподіл за формами підвищення кваліфікації відбувається без згоди керівників освітніх організацій, а з іншого – без врахування специфіки освітньої організації (тип освітньої організації, місце знаходження освітньої організації тощо).

У свою чергу, результати опитування серед керівників освітніх організацій під час проходження курсів підвищення кваліфікації показали, що переважна кількість респондентів (58,4%) вважає найефективнішою стандартну очно-дистанційну форму, яка дозволяє за максимально короткий термін отримати посвідчення про проходження курсів підвищення кваліфікації.

Приблизно третина опитаних керівників освітніх організацій (29,6%) наголошує на важливості запровадження проблемно-тематичних курсів за очно-дистанційною формою, які спрямовані на цільову аудиторію за визначеною проблематикою. Це дозволяє зробити припущення про те, що дані керівники освітніх організацій більш відповідально підходять до проходження курсів підвищення кваліфікації. Слід відмітити, що на рівні обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти не займаються моніторингом запитів керівників для формування проблемно-тематичних курсів за очно-дистанційною формою.

Лише незначна кількість респондентів виокремлюють дистанційну (7,3%), накопичувальну (2,8%), очну (1,9%) форми курсів підвищення кваліфікації. Даний вибір керівників освітніх організацій можна пояснити тим, що, з одного боку, керівники віддають перевагу проходженню курсів підвищення

кваліфікації без відриву від виробництва (дистанційна та накопичувальна форми), а з іншого боку, – розуміють важливість у безпосередньому отриманні новітніх знань та первинних умінь (очна форма). Привертає увагу той факт, що дистанційну, очно-дистанційну за кредитно-модульною системою форми та експрес-курси керівники освітніх організацій взагалі не обирають (по 0,0%).

Отже, наведені дані дозволяють зробити висновок про те, що вибір форми підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти переважно носить формальний характер.

У процесі аналізу організаційних форм та методів навчання на курсах підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій було встановлено, що програмами переважно передбачено такі організаційні форми, як лекції, семінари, практичні заняття, конференції з обміну досвідом.

Результати опитування серед керівників освітніх організацій під час проходження курсів підвищення кваліфікації показали, що переважна кількість респондентів (72,9%) вважає за необхідне запровадження активних форм та методів навчання (тренінгові заняття, спецкурси, дискусії, аналіз управлінських ситуацій, ділових ігор тощо). Разом з тим, необхідно відмітити той факт, що більшість респондентів наголошують на важливості проведення лекцій з врахуванням запитів слухів, внесених змін щодо функціональних обов'язків керівників та новітніх управлінських технологій управлінської діяльності.

Також необхідно зазначити, що значна кількість керівників освітніх організацій (85,2%) вважає, що найбільш ефективною формою навчання є вивчення передового управлінського досвіду за рахунок проведення навчально-практичних семінарів на базі передових освітніх організацій з обов'язковим врахуванням специфіки діяльності слухачів.

Отримані дані свідчать про необхідність поєднання традиційних та інноваційних організаційних форм і методів навчання на курсах підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій.

Отже, у контексті формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками в системі післядипломної педагогічної освіти, враховуючи теоретичний аналіз означеної проблеми та результати проведеного дослідження, ми вважаємо за необхідне в рамках стандартної очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації розробити та запровадити спецкурс "Формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками", який передбачав би оволодіння новими знаннями щодо управління педагогічними працівниками; оволодіння первинними вміннями підбору організаційних форм і методів до успішного здійснення процесу управління педагогічними працівниками та розвитку складових психологічної готовності до даного процесу.

Також за результатами проведеного моніторингу серед керівників освітніх організацій та у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 777 "Про затвердження положення про освітній округ", листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 28.01.2011 № 1/9-48 "Про мобільний соціально-психологічний пункт освітнього округу" на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти було запроваджено проблемно-тематичні курси за очно-дистанційною формою "Психолого-організаційні аспекти управління педагогічними працівниками в освітніх округах", які були спрямовані на ознайомлення з нормативно-правовою базою діяльності освітніх округів, оволодіння знаннями щодо інноваційного підходу управління педагогічними працівниками в освітніх округах, оволодіння вміннями щодо добору організаційних форм і методів до успішного управління педагогічними працівниками в освітніх округах.

У межах міжтестастійного періоду для керівників освітніх організацій обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти спільно з районними відділами освіти проводяться обласні науково-практичних семінари, створюються та організуються заняття в школі молодого управлінця, вивчається передовий управлінський досвід тощо.

Щодо обласних науково-практичних семінарів для керівників освітніх організацій необхідно зазначити, що дані семінари переважно проводяться з метою отримання новітніх знань щодо вирішення актуальних проблем управлінської діяльності. Аналіз проведених обласних науково-практичних семінарів показав, що більшість із них носять пасивно-споглядацький характер. Вони проводяться переважно без врахування специфіки управлінської діяльності учасників заходу та особистісно-професійних запитів керівників. Запроваджені постійно-діючі психолого-управлінські семінари на базі районних відділів освіти для керівників освітніх організацій переважно носять інструкційний, а не розвиваючий характер.

Слід зазначити, що в більшості обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти створено школу молодого управлінця, яка передбачає усвідомлення ролі та значення управлінської діяльності для керівників освітніх організацій, визначення алгоритму роботи з педагогічними працівниками.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. На основі теоретичного аналізу та проведеного дослідження стану розробки проблеми формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками в системі післядипломної педагогічної освіти були виявлені деякі тенденції.

Доведено, що переважна більшість наукових досліджень була здійснення стосовно психологічної підготовки керівників освітніх організацій до певного напрямку управлінської діяльності в системі післядипломної освіти, а проблема формування психологічної готовності керівників освітніх організацій до управління педагогічними працівниками раніше не вивчалася.

Дослідження ступеню практичного вирішення означеної проблеми під час курсової перепідготовки та в межах міжтестастійного періоду керівників освітніх організацій дає підстави констатувати, що керівники освітніх організацій під час проходження курсів підвищення кваліфікації отримують знання, які носять фрагментарний характер; розподіл за формами підвищення кваліфікації відбувається без згоди керівників освітніх організацій та без врахування специфіки освітньої організації; поєднуються традиційні та інноваційні організаційні форми та методи навчання на курсах підвищення кваліфікації керівників освітніх організацій; науково-практичні семінари переважно носять пасивно-споглядацький характер, проводяться без врахування специфіки діяльності учасників заходу та особистісно-професійних запитів керівників. Таким чином, на основі аналізу результатів дослідження означеної проблеми виникла необхідність у визначенні комплексу організаційних форм та активних методів щодо їх вирішення в системі післядипломної педагогічної освіти.

Використані джерела

1. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні проблеми особистісного розвитку керівників закладів середньої освіти у процесі підвищення кваліфікації / О. І. Бондарчук // Післядипломна освіта в Україні. – 2006. – №2. – С. 77-79.
2. Брюховецька О. В. Психологічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управлінського спілкування : Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. В. Брюховецька ; АПН України. Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. – К., 2007. – 21 с.
3. Дзюба Т. М. Формування психологічної готовності заступника директора школи до взаємодії з учителями в умовах конфлікту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Т. М. Дзюба. – К., 2007. – 20 с.
4. Івкін В. М. Формування психологічної готовності менеджерів середньої освіти до управління змінами в освітніх організаціях / В. М. Івкін // Психологічні основи ефективної діяльності організацій в умовах соціально-економічних змін : тези IV наук.-практ. конф. з організаційної та економічної психології (23–24 листопада 2006 р., м. Київ) / за наук. ред. Л. М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2006. – С. 35–36.
5. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту : навч. посібник / Л. М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – 424 с.
6. Кот Г. М. Формування психологічної культури керівників загальноосвітніх шкіл у системі післядипломної освіти: Автореф. дис ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Г. М. Кот ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2004. – 20 с.
7. Королюк С. В. Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в процесі підвищення кваліфікації : Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / С. В. Королюк ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2006. – 20 с.
8. Кравченко Л. М. Наукові основи підготовки менеджера освіти у системі неперервної педагогічної освіти: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Л. М. Кравченко ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2009. – 39 с.
9. Ларіна Н. Б. Підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до впровадження профільного навчання: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. Б. Ларіна ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
10. Маслов В. І. Наукові засади визначення змісту підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів / В. І. Маслов // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 63-69.
11. Москальова А. С. Психологічна підготовка готовність керівників освітніх організацій до попередження професійних криз: гендерний аналіз / А. С. Москальова // Актуальні проблеми розвитку організаційної та економічної психології в Україні : тези I Всеукраїнського конгресу з організаційної та економічної психології (29 червня – 2 липня 2011 року, м. Кам'янець-Подільський) / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – Київ – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – С. 105-107.
12. Овдієнко І. М. Психологічна підготовка керівників загальноосвітніх навчальних закладів до взаємодії зі шкільною психологічною службою: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / І. М. Овдієнко ; ДВНЗ "Ун-т менедж. освіти". – К., 2011. – 20 с.
13. Пермінова Л. А. Розвиток професійних умінь керівника школи у системі післядипломної освіти: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. А. Пермінова ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2002. – 22 с.
14. Прасол Д. В. Психологічні засади підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до прогностичної діяльності: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Д. В. Прасол ; Держ. вищ. навч. закл. "Ун-т менеджменту освіти". – К., 2009. – 19 с.

15. Рождественська Д. Б. Модель формування мотивації професійного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів в умовах очно-дистанційного навчання / Д. Б. Рождественська // Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Вид-во "А.С.К.", 2010. – Т. 1. – Ч. 27. – С. 117–121.
16. Серкіс Ж. В. Психологічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування організаційної культури школи: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ж. В. Серкіс ; Центр. ін-т післядиплом. освіти АПН України. – К., 2004. – 21 с.
17. Сингаївська І. В. Розвиток психологічної компетентності керівника сучасної освітньої установи / І. В. Сингаївська // Теоретико-методологічні проблеми совершенствования психологической подготовки менеджеров. Сб. научн. труд. Приложение № 3 (8) к научному журналу "Персонал". – 2000. – №1(55). – С. 47-50.
18. Тополенко О. О. Формування психологічної готовності керівників закладів середньої освіти до прийняття управлінських рішень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.10 "Організаційна психологія; економічна психологія" / О. О. Тополенко. – К., 2009. – 21 с.
19. Фадєєва М. В. Проблема психологічної підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування позитивного іміджу освітньої організації / М. В. Фадєєва // Актуальні проблеми психології / ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін. – К. : Наук. світ, 2007. – Т. 1. : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. Ч. 20 / за ред. : С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – 2008. – С. 124-126.

Voznyuk A.

THE FORMATION OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF THE HEADS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS TO TEACHING STAFF MANAGEMENT IN THE POST-GRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

The theoretical analysis results of the formation of psychological readiness of the heads of educational institutions in the teaching staff management in the post-graduate pedagogical education are presented. It is proved that the vast majority of research has been carried out regarding psychological training of the heads of educational institutions to own certain type of management activity in the post-graduate education, and the problem of the formation of psychological readiness of the heads of educational institutions in the teaching staff management has not been previously studied.

The research of practical solutions for the defined problem during the retraining course and within interattestation period of the heads of educational institutions gives grounds to state that the heads of educational institutions during their advanced training courses acquire knowledge that are fragmented; distribution according to the forms of advanced training takes place without the consent of the heads of educational institutions and without consideration of specific educational organization; traditional and innovative organizational forms and methods of training during advanced training courses of the heads of educational institutions are combined; scientific workshops have mainly passive and observable nature, they are conducted without regard to the specifics of the participants and the heads' personal and professional inquiries.

Key words: *teaching staff management, psychological readiness, heads of educational institutions, postgraduate education, a form of training, organizational form of advanced training, teaching methods.*

Стаття надійшла до редакції 23.10.2014